

آسیب شناسی مدرنیته بر

خانواده

پژوهشگر

زهرا حزبازاده

چکیده

تأثیرات مدرنیته بر خانواده با تأکید بر خانواده ایرانی، موضوع مورد بحث پژوهش حاضر است. هدف از بررسی این موضوع، آشنایی با پدیده مدرنیته، چگونگی ورود آن به ایران و نیز، نحوه نفوذ و تأثیرگذاری آن بر لایه های مختلف حیات خانوادگی در مؤلفه های گوناگونی همچون، افزایش سن ازدواج، تغییر شیوه های همسرگزینی، افزایش طلاق و... و نیز افزایش آگاهی و هشیاری مردم و متولیان نسبت به پیامدهای منفی این پدیده و تلاش در جهت بازگشت به احیا و نهادینه کردن ارزش های اصیل اسلامی در خانواده و جامعه می باشد. ضرورت پرداختن به این مسئله، تأثیرات عمدتاً منفی ای است که مدرنیسم بر خانواده بر جای نهاده و باعث ایجاد خلل در استحکام آن شده است و زمینه های تزلزل این نهاد مقدس را، بیش از پیش، فراهم نموده، قطعاً برای حل نابسامانی های موجود در خانواده، احاطه کامل به ابعاد موضوع و توجه به عوامل بنیادی این تأثیرات لازم است. بر همین اساس، نوشتار و پژوهش حاضر با استفاده از آموزه های دینی و با توجه به منابع تحلیلی، جامعه شناسی و سایر منابع، پس از مروری بر کارکردهای خانواده و نیز وضعیت خانواده ایرانی در گذشته به کنکاشی در زمینه پدیده مدرنیته اشاره نموده و در نهایت، به تأثیرات منفی این پدیده بر زندگی ایرانی پرداخته است.

کلید واژه ها: ازدواج، طلاق، آسیب مدرنیته، خانواده

مقدمه

از آغازین روزهای حیات بشر بر کرهٔ خاکی، به تدریج تغییر و تحولات گوناگونی در ساختار خانواده و نوع مناسبات و فضای حاکم بر آن و نیز چگونگی توجه به ارزش‌ها و آداب و رسوم موجود در خانواده رخ داده و عمده‌تاً دگرگونی‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و مذهبی هر جامعه همواره خانواده را نیز با خود همراه نموده؛ به گونه‌ای که امروزه شاهد تحول عظیمی در عرصه بینش‌ها، ارزش‌ها و رفتارها در خانواده هستیم که قطعاً خانواده ایرانی نیز از این قاعده مستثنا نیست.

مدرنیته شیوه‌ای نو در حوزه‌های مختلف زندگی انسانی است که با ارائه‌ی سبک جدیدی از زندگی، تحولی فراگیر را در جامعه به ارمغان آورد که این نوشتار به بررسی پیامدهای مدرنیته در خانواده پرداخته است. مدرنیته دارای تأثیرات مثبتی مانند رفاه و سهولت دسترسی به دنیای اطلاعات بود؛ اما پیامدهای منفی نیز به همراه داشت. هدف از بررسی این موضوع، روشن کردن ابعاد منفی مدرنیته بر خانواده است تا با نگاهی نو به این مسئله از منفی آن بر خانواده به عنوان مهم‌ترین عضو جامعه کاسته شود.

نوشتار حاضر بعد از بررسی منابع جامعه‌شناسی و سایر منابع، با روش کتابخانه‌ای و توصیفی پس از اشاره به ارزش و جایگاه خانواده در اسلام و مؤلفه‌های مدرنیته، به پیامدهای منفی مدرنیته از جمله تغییر در ساختار و فرهنگ خانواده و شیوه

همسرگزینی، کاهش روابط عاطفی میان اعضای خانواده و میزان باروری و افزایش طلاق می پردازد.

آسیب‌های فردی و اجتماعی- فرهنگی مدرنیته بر خانواده

از آنجا که خاستگاه مدرنیته غرب و کشورهای غربی است، طبیعتاً تأثیرات مدرنیسم خانواده های غربی را زودتر از سایر کشورها درنوردید. آثار مدرنیته در این کشورها پیش از سایر کشورها ظاهر شد. بروز مفاسد اخلاقی و ناهنجاری های اجتماعی در این کشورها دلیلی بر این مدعا است.

با اندک دقتی در کشور ما نیز تأثیر مدرنیسم بر خانواده هم در ناحیه ساختاری هم در بُعد کارکردی خانواده رخ نمایانده. در بُعد ساختاری، تغییر خانواده از گسترده به هسته ای، افزایش خانواده هایی تک والد، افزایش خانوارهای تک نفره و... نمونه ای از این تأثیرات است. در بُعد کارکردی، تغییر در کارکردهای مختلف خانواده و یا واگذاری برخی کارکردها به نهادهای دیگر، از جمله این تأثیرات است و مسلماً تأثیرات مدرنیسم بر خانواده بیش از آن است که بتوان در صفحات محدود به رشته تحریر در آورد، اما سعی شده به مهم ترین آنها بسنده شود.

الف) آسیب های فردی:

1) افزایش سن ازدواج

در اسلام، برای ازدواج سن خاصی مشخص نشده است. مشروعیت ازدواج فرد نابالغ (صغیر و صغیره) دلیل این مسئله است. روشن است که این گونه ازدواج احکام

و شرایط ویژه ای دارد و چنین ازدواجی هنگامی مشروع است که به مصلحت مولی علیه (صغیر و صغیره) باشد. گذشته از این، دختر و پسر پس از بلوغ شرعی می توانند به اختیار و مسئولیت خود طرف عقد قرار گیرند.

بنابراین از زمان بلوغ شرعی، پسر و دختر با رعایت شروط معتبر به برقراری عقد نکاح مجازند. ولی درباره بهترین سن برای ازدواج دیدگاه های گوناگونی وجود دارد. از برخی روایت های اسلامی برمی آید که ازدواج برای دختران در سنین نوجوانی پسندیده است؛ از جمله: **من سعادده المراه أن لا تطمئث ابنته فی بیهة**؛ «از سعادت انسان است که دخترش در خانه حیض نشود.»¹ واضح است که ازدواج برای دختران در سنین مناسب به سیره و عرفی اجتماعی تبدیل شود، با ملاحظه رعایت اختلاف سنی، سن ازدواج پسران نیز کنترل می شود و پایین می آید.¹

در طی سال های اخیر، متوسط سن ازدواج در اکثر کشورها افزایش یافته؛ به طوری که افراد در سنین بالاتری ازدواج می کنند و بدیهی است که در سنین بالاتری نیز صاحب فرزند می شوند. افزایش سن ازدواج نیز یکی از پیامدهای مدرنیته است؛ زیرا وقتی رفاه زندگی، که خود از پایه های اساسی مبانی فکری مدرنیسم است، در جامعه رسوخ نمود، ناگزیر ملاک های انتخاب همسر نیز بر پایه توجه تأمین رفاه کامل در ابتدای زندگی و فراهم بودن کلیه امکانات ضروری و

1. فریبا، علاسوند، زن در اسلام، ج 2، چاپ اول، قم، نشر هاجر، 1392، ص 82.

این چالش‌ها عبور نموده و تهدیدها را به فرصت تبدیل نماید، اما با توجه به حمله گسترده نظام سلطه در دنیای کنونی، بر علیه اسلام و آرمان‌های این دین و با هدف تضعیف و حذف خانواده اسلام از سوی آنان، باز هم خطر تأثیرگذاری فرهنگ منحط غربی زیاد است؛ در این نوشتار سعی شده پیامدهای مدرنیته بر خانواده را تبیین کند تا با بینش عمیق‌تر در صدد از بین بردن این آثار مخرب برآییم. اما بدون شک، برای مصون ماندن از آسیب‌های منفی مدرنیته بر خانواده و حفظ این نهاد ارزشمند، عزم عمومی و بسیج همگانی لازم است.

فهرست منابع

❖ قرآن

1. امینی، ابراهیم، انتخاب همسر، چاپ بیستم، تهران، زمستان، 1390.
2. بستان نجفی، حسین، بختیاری، محمد عزیز، شرف الدین، حسین، اسلام و جامعه شناسی خانواده، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، 1389.
3. بنیانیان، حسن، پوشش اسلامی چالش‌ها و راه کارها، چاپ دوم، تهران، شرکت انتشارات سوره مهر، 1389.
4. جهان‌بگلو، رامین، مدرن‌ها، چاپ پنجم، بی‌جا، ناشر مرکز، 1388.
5. حسینی دشتی، مصطفی، معارف و معاریف، ج 1، چاپ دوم، قم، زمستان 1376.

6. حق شناس، جعفر، آسیب شناسی خانواده، تهران، مرکز امور زنان در خانواده، 1388.
7. خاکی، قراملکی، خاستگاه و جایگاه سکولاریسم در غرب و ایران، نشریه معرفت، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (رحمه الله)، ج 79، بی تا.
8. زمانی، سمیه، انقلاب در سبک زندگی، دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، ج 307، بی تا.
9. سالاری فر، محمدرضا، نظام خانواده در اسلام، چاپ دوم، قم، مرکز نشر هاجر، 1388.
10. طهماسبی، احمد، شبیخون فرهنگی، چاپ هفتم، قم، انتشارات یاقوت، 1391.
11. عاملی، محمد بن حسن علی بن محمد حر، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل، ج 21، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت (علیه السلام) لاحیاء التراث، 1409ق.
12. علاسوند، فریبا، زن در اسلام، ج 2، چاپ اول، قم، نشر هاجر، 1392.
13. عیسی زاده، عیسی، خانواده قرآنی (ویژگی ها و وظایف اعضای آن)، قم، مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، 1390.
14. فیروزی، عباس، مبانی جنگ نرم و ریشه یابی آن در تهاجم فرهنگی، قم، نشر شکوفه یاس، 1389.
15. قنادان، منصور، جامعه شناسی، (مفاهیم کلیات)، تهران، انتشارات آوای نور، 1375.
16. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، ج 5، تهران، ناشر الاسلامیه، 1407ق.

17. کلانتری، علی اکبر، اسلام و الگوی مصرف (درآمدی بر مقدار و چگونگی مصرف براساس فقه و اخلاق اسلامی)، قم، مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، 1388.
18. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج71، بیروت، انتشارات مؤسسه الوفاء، 1371ق.
19. مشکات (بیات)، عبدالرسول، با همکاری جمعی از نویسندگان، فرهنگ واژه ها (درآمدی بر مکاتبات و اندیشه های معاصر)، چاپ دوم، قم، 1396.
20. مطهری، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام، چاپ شصت و دوم، تهران، انتشارات صدرا، 1391.
21. مطهری، مرتضی، مسأله حجاب، تهران، انتشارات صدرا، 1389.
22. نکویی سامانی، مهدی، دین و فرآیند جهانی شدن، قم، مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، 1386.
23. هاشمی، مهدی، رضایی، حمیده، گنجینه اصلاح الگوی مصرف، چاپ چهارم، قم، نشر سبط النبی، 1388.

مقالات

1. بهرامی احسان، هادی، مقاله تهیه و اعتباریابی مقیاس سنجش آخرت نگری، یک مطالعه مقدماتی، نشریه رونشناسی و دین، ج20، مؤسسه آموزش پژوهش امام خمینی (رحمه الله).
2. جوکار، محبوبه، مقاله گذری کوتاه بر تأثیر مدرنیسم بر خانواده با تأکید بر خانواده ایرانی، خرداد 1396.

3. دانش، محمد قدیر، مقاله ویژگی علم مدرن، با تأکید بر علوم انسانی، کتاب معرفت فرهنگی اجتماعی، مؤسسه آموزش و پژوهش امام خمینی (رحمه الله)، ج 4، سال اول، شماره چهارم، 1389.

4. طالب پور، اکبر، مقاله تقدس زدایی نرم از عزاداری با نوحه پاپ، معرفت فرهنگی اجتماعی، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (رحمه الله)، ج 21، سال ششم، شماره اول، زمستان 1393.

5. عنوانی، حامد، مقاله سکولاریزاسیون خانواده و تأثیر آن در کاهش جمعیت، نشریه معرفت، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (رحمه الله)، شماره 189، سال بیست و دوم، 1392.

منابع اینترنتی

1.donya-e-qtesad.com

روزنامه صبح ایران (دنیای اقتصاد)، شماره 4251

2.www.hawzah.net

مجله پیام زن، پیامدهای منفی اشتغال زنان
برخانواده، قسمت دوم، 1389، شماره 219.

3.www.Tasnimnews.com

مقاله تأثیر نگاه مدرنیته در افزایش طلاق و کاهش ازدواج، تیرماه 1397.

4.www.psychology.blogfa.com

5.www.sid.ir

سعید آقاسی، رسول آقاداوود، مقاله پایش آسیب های
اجتماعی ناشی از مدرنیته و لزوم ظرفیت سازی فرهنگی
جهت مقابله با آن، خردادماه 1390.